

1

VEREENIGING GESKIEDENIS

Opgedra aan Dr. Mario Milani 1934 - 2019

DEEL II:

Waarom Vereeniging?

Wat maak Vereeniging so 'n belangrike dorp in die Geskiedenis van Suid-Afrika?

Die antwoord word mooi opgesom in die Inleiding van die boek:

Images of war T. N. Leslie's "Letters to Jane" 1899-1901

"At the time of the Anglo Boer War in October 1899, Vereeniging was about seven years old. The major activities in the town at the time revolved around coal mining operations at Cornelia Mine, railway communications at the local station, trading activities, extensive farming enterprise in the surrounding countryside and a bustling social life.

In the more than 30 months of war Vereeniging played a pivotal role. The local station, the first on the Transvaal side of the Vaal River, was busy. It was the main passageway for all railway links between the South African Republic (Transvaal), The Orange Free State and also the Cape Colony. One might say the human activities at the station reflected what was happening in South Africa at the time. T.N. Leslie frequently refers to information, received from the passengers travelling by steam train across thousands of kilometres of South African veld. In a country where communications were limited, the local railway station was thus an important centre of information. As the war progressed Vereeniging grew in stature. By 1902 it was spontaneously identified as the place where the formal negotiations would take place which paved the way for the conclusion of the Treaty of Vereeniging (signed in Pretoria 31 May 1902). The location was geographically convenient for the people who came from all parts of the country to participate in the talks." - (geskryf deur Johann Tempelhof)

ONTSTAAN VAN DIE DORPIE VEREENIGING 1878

Van PLAAS na MYNGEHUGGIE na DORP

Trekboere

Van vroeg af woon Trekboere by tye in hierdie omgewing. Die eerste blankes het vroeër al as 1838 die Transvaal deurgetrek, hoofsaaklik as jagters en as trekboere agter weiveld aan, en 'n grootliks nomadiiese leefwyse gevoer.

Groot Trek

Die Groot Trek 1838 het daartoe geleid dat blankes hulle in hierdie area begin vestig het. Die Voortrekkers het in trekgeselskappe getrek en het dan op plekke op die trekpad laer opgeslaan waar hulle 'n paar weke of selfs maande gebly het. Hoofsaaklik om diere te laat rus en sterker word en om voorrade aan te vul soos seepkook, kerse maak, biltong maak, bak van beskuit, jag en natuurlik

wapens versorg ens. Daar is selfs aangeplant en gewag vir die oes. Somtyds as trekgeselskappe verder getrek het, het van die waens agtergebly. Hierdie vrugbare stuk aarde langs die Vaalrivier met volop water en wild was 'n gewilde area. Daar is vir lank in ossewaens en tente gewoon. Die trekkers het byna ongebonde plase beset en ontruim.

Groot Trek monumentjie in Voortrekkerstraat Vereeniging, opgerig tydens die Simboliese Ossewatrek 1938

Plase

Permanente vestiging in die omgewing van Vereeniging het eers vanaf 1848 plaasgevind. Die eerste plase (waarop Vereeniging uitgemeet is) was Klippaatdrift (1852) en Leeuwkuil (1865).

Ontdekking van Steenkool

1878 ontdek die geoloog **George William Stow** steenkool by die samevloeiing van die Vaalrivier en Taaiboschspruit. **Senator Samuel Marks** was 'n diamant magnaat van Kimberley wat dadeik die groot waarde hiervan ingesien het aangesien die aanvraag na brandhout in Kimberley so geweldig toegeneem het dat die veld meer as 50 myl rondom die diamantmyne gestroop was van alle brandhout.

William Stow gedenksteen Stadskouburg Vereeniging

Myngehuggie

Stow en Marks stig 'n maatskappy "De Zuid Afrikaansche en Oranje Vrijstaatsche Kolen en Mineralen Myn Vereeniging" en koop die plase Leeuwkuil, Kipplaatdrift, Rietfontein en Maccauvlei en begin steenkool ontgin. Die eerste steenkoolmyn, "Central Westmine", lok steenkoolmynwerkers wat hulle vestig in 'n informele nedersetting op die plase Leeuwkuil en aangrensende Klippaatdrift. Teen 1882 was daar reeds 300 mynwerkers.

Groot getalle transportryers wat steenkool na Kimberley toe vervoer het, het ook hier saamgedrom. Hierdie transportryers was maar 'n ruwe, geharde groep mense wat maande lank op die moeilike en gevaelike trekkpad was met sy eie konvooi van gewoonlik 6 waens, elk met sy eie span osse en drywers. Hulle het oor geweldige uithouvermoë en deursettingsvermoë beskik want die stof en sand van die Vrystaat, die modder en donderstorms tydens die reënseisoen, die geweldige hitte in die somer, ysige temperatuur van wintersnagte, klei en modder en vloede by die driwwe, beskikbare weiding en water en natuurlik uitputting van die osse was groot uitdagings.

Sammy Marks het 2 bote laat bou om steenkool te vervoer Kimberley toe. Stow het die Vaalrivier opgemaat vanaf die steenkoolvelde tot by Kimberley en planne beraam om 'n reeks studamme te bou met sluise om die bote "sloepe" deur te laat in die reënseisoen as die rivier in vloed is. Hierdie plan was nie uitvoerbaar nie en hulle moes maar berus by die transportwaens. Een van die sloepe wat gebou was, die Cecil Rhodes, se ysterromp is vir baie jare daarna nog as 'n hut gebruik by die ou Bedworth steenkoolmyn, later bekend as die Central Mine.

Marks het transportryers gelok deur vir hulle gratis water en weiding en uitspanning aan te bied op voorwaarde dat hulle sy steenkool teen vergoeding sou vervoer Kimberley toe. Een van hierdie transportryers was jong Jacobus de la Rey, die latere beroemde generaal Koos de la Rey.

Sammy Marks was gretig om hierdie gebied tot sy volle potensiaal te ontwikkel.

Hierdie groeiende nedersetting het die stigting van 'n dorp en 'n plaaslike bestuur genoodsaak.

Dorp Vereeniging

Teen 1882 was daar reeds soveel mense en ontwikkeling in die area dat die Volksraad toestemming gegee het dat 'n dorp uitgelê kan word op die plase Leeuwkuil en Klipplaatsdrift. Daar is op die dorp se naam besluit as Vereeniging, die laaste deel van Marks en Stow se maatskappy, "De Zuid Afrikaansche en Oranje Vrijstaatsche Kolen en Mineralen Myn Vereeniging" se naam. (4 Julie 1882)

Teen 1884 het hulle maatskappy sowat 720ton steenkool per jaar met ossewaens na die diamantvelde vervoer (een wa kon ongeveer 4ton steenkool vervoer).

Die myners het hulle gevestig rondom die skagte van die myne en vir die boere in hierdie gebied was hulle maar met eienaardige dinge besig, die uitgrawe van steenkool uit die aarde.

Tydens die aanvangfase van die mynbedryf in Vereeniging het die bevolking maar stadig gegroei. 1822 was daar ongeveer 100 werkers, teen 1904 was die totale bevolking in Vereeniging 902.

17 Maart 1882 is Stow oorlede na 'n hartaanval.

Cornelia skag by Viljoensdrif

Uitleg

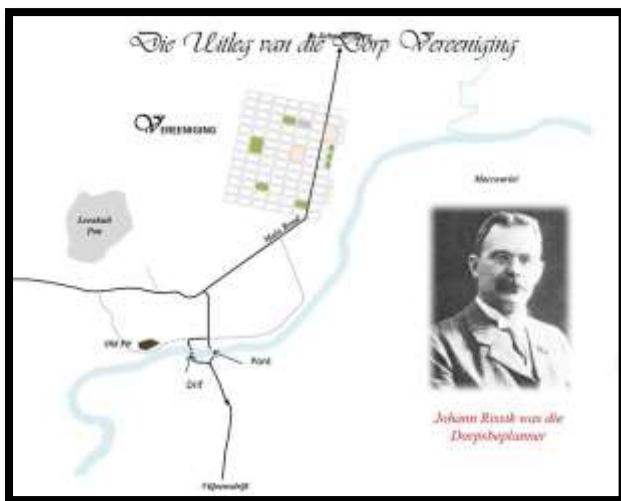
Eers 23 Desember 1889 is die finale dokumente vir die dorp onderteken, met duidelike riglyne wat die staat se aandeel op die grond en inkomste uit die maatskappy gaan wees.

Die dorp kon nou beplan word, die plan is opgestel deur Johan Rissik en uitgemeet deur E. Jorissen.

Die dorp is uitgelê volgens 'n roosterpatroon met breë strate van noord na suid en lane van wes na oos. Die lane was aanvanklik genommer, maar is later vernoem na vooraanstaande Suid-Afrikaners .

In die middel is 4 akker uitgehou vir 'n markplein, 1000 morg vir 'n dorpsmeent en 3 akker vir 'n begraafplaas.

Die erwe was so 100 voet by 200 voet uitgemeet.

Verkoop van erwe

Aanvanklik is daar maar min erwe verkoop, want die mense was maar wantrouerig teenoor die toekoms van die dorp.

1891 vergesel **Thomas Nicholas Leslie** vir Sammy Marks na die steenkoolmyne by die Vaalrivier, 'n volle dagreis van Pretoria af. By die myne is daar arbeidsprobleme. Leslie skryf dit toe aan behuisingstekort en trek binne 3 maande na Vereeniging met boumateriaal om behoorlike huisvesting vir die mynwerkers op te rig. Aanvanklik woon hy in die plaasopstal op Leeuwklip terwyl hy vir hom en sy twee kinders 'n kliphuis in die nuwe dorpsgebied in Vereeniging bou. Leslie het 51 jaar meer as sy deel gedoen vir die ontwikkeling van Vereeniging. Op 'n onbebonde, onontwikkelde gebied, met slegs 'n mynwerkers gehuggie en wyd-verspreide boere vestig hy 'n dorp wat op kulturele gebied, onderwys en burgersake voortou neem.

1892 is hierdie dorpservé tydens 'n publieke veiling in Johannesburg verkoop in Symondsstraat "tussen die kettings" wat later die aandelebeurs geword het, en dit het momentum gegee aan die ontwikkeling van die dorp Vereeniging.

Dreinering

Die dorp is geleë op die bedding van 'n ou meer ,wat gestrek het van Houtkop tot by Vijoensdrifstasie , wat gevoed was deur die Vaalrivier wat vroeër op 'n baie laervlak geloop het. As gevolg daarvan is die area baie plat en gelyk, dreinering baie swak. Oorstromings en modder was groot probleme. Vloedgevare was groot as die rivier sy walle oorstrom in veral na hoë reënneerslae in die opvangsgebiede.

Moerasagtige Vereeniging

Omgewing en wildslewe

Kleiner moerasgebiede en panne is volop in Vereeniging area en lok 'n groot verskeidenheid voëls. Vereeniging was/is 'n voëlryke area, kiewiete in die gras, baie swaeltjies wat orals neste gebou het en natuurlik hamerkopvoëls aan die rivieroewers. Daar was selfs volop aasvoëls.

Troppe bokke het na die rivier toe gekom om water te drink, veral in die droeër maande.

Vereeniging, plat area met sand en grasvlaktes

Sand en grasvlaktes het die Vereeniging area omring, met baie min bome. 1893 stel Sammy Marks 'n Duitse tuinboukundige, Otto Brandmuller aan om bome in Maccauvlei area aan te plant, 'n taak wat hy so suksesvol aangepak het dat hy in een jaar 100,000 bome aangeplant het. Brandmuller vestig hom in die woonhuis van die Voortrekker Carel Pistorius wat bekend was as "Kwaai Pistorius" van wie Marks die plase Klipplaatdrift en Maccauvlei aangekoop het. Dit het baie oorreding en onderhandelinge gevverg om die plase te bekom en na 15 dae se uitkamp onder die eikebome op Pistorius se plaas, het Sammy Marks die plaas Maccauvlei teen 'n aansienlike bedrag in goue ponde bekom. Die eerste bome wat Brandmuller aanplant, is huis vanaf die akkers van Pistorius se bome.

Pistorius se huis se buitemure was 2 voet dik en die balke en dakkappe was van geelhout. Op die massiewe voordeur was die woorde van Shakespeare uitgekerf: "Women will be deceivers ever, 1844."

Koerantberig van Pistorius se huis, onbekende datum, onseker of oorblyfsel van huis nog bestaan.

Brandmuller het tonne dennesade ingevoer en geplant en later is die timmerhout van hierdie bos in die myne gebruik en ook vir bouwerk.

Brandmuller het ook duisende appelbome aangeplant en die gebied het bekend gestaan as die "Appelgordel".

Pos en Telegraafkantoor

Die behoefte aan kommunikasie met die buitewêreld het reeds vroeg in die myngemeenskap in Vereeniging ontstaan.

1890 is 'n pos en telegraafkantoor in 'n sinkgebou in die dorp geopen. Januarie 1892 is 'n posmeester aangestel en 'n posdiens ingestel, pos sal nou 2 keer per week per perdekar of poskoets tussen Vereeniging en Johannesburg vervoer word. 'n Rit wat ongeveer 6 ure geduur het.

Die posmeester het 'n geweldige taak gehad wat op sy skouers gerus het. In 1898 het die hoof van die Telegraafdepartement van die ZAR berig: "Alle telegraafdraden in verbinding met Potchefstroom, Klerksdorp enz, de Kaap Kolonie en den Oranje Vrystaat loopen door het telegraafkantoor te Vereeniging."

Diefstal was ook 'n probleem wat die posmeester moes hanteer. Junie 1892 word berig dat die possak tussen Vereeniging en Johannesburg weggeraak het. April 1894 was daar 'n inbraak in die poskantoor en kontant, posspaarboekies en geregistreerde brieue is gesteel.

Klagtes oor vertragings in die posdiens was dikwels geopper, hoofsaaklik omdat die trein by Viljoensdrif vertraag is agt inspeksies. Daar was ook klagtes oor foute in telegramme.

Leefwyse en kultuur

Gedurende die vestigingsjare was dit hoofsaaklik verstedelike Afrikaners en Engelssprekende immigrante wat by kultuuraktiwiteite betrokke geraak het. Daar was 'n verskeidenheid volksgroepe woonagtig in Vereeniging. Kultuuroordrag het plaasgevind tussen die groepe, al was die meerderheid inwoners van die dorp Afrikaanssprekendes. Op die groot erwe kon die Afrikaners hulle plattelandse leefwyse voortsit en vir die immigrante was hierdie klein boerderye met groente, vrugte, hoenders en melkkoeie 'n baie vreemde gewoonte.

Musiek en sang het 'n groot rol gespeel in die vroegste tye.

Daar was ook 'n groot tekort aan huise en in die Noorde van die dorp het Blikkiesdorp ontstaan, huise wat van sinkplate gemaak was. Steenkool was goedkoop en almal het koolstowe gehad.

Eerste nywerheid

Sammy Marks ondersoek die moontlikheid van baksteenvervaardiging en vind dat daar genoeg kleigrond tussen die steenkollaie in die Vereeniging steenkolveld voorkom om baksteenvervaardiging kommersiëel te bedryf. Hy begin dadelik in 1890 met die vervaardiging van bakstene om in die aanvraag te voorsien, met weinig kundigheid en toerusting, op 'n eksperimentele basis.

1894 produseer hierdie eerste nywerheid reeds op groot skaal.

Daar is bevind dat die klei onder die steenkollaag geskik en voldoende is om 'n vuurkleinywerheid te vestig. 1894 is die eerste vuurvaste kleistene in SA in Vereeniging gemaak teen die helfte van die prys van ingevoerde stene. 'n Unieke produk want dit was die eerste vuurvaste stene wat in SA op kommersiële basis vervaardig is. Die stene is gebruik in die steenkool en diamantmyne en spesiale stene is ook gemaak vir die Kaapse Spoerweë vir die wande van die vuurkaste van stoomlokomotiewe.

Sammy Marks besef dat Vereeniging in 'n nywerheidsdorp gaan ontwikkel en in 1897 registreer hy die maatskappy Vereeniging Estates Limited met sy vennoot Isaac Lewis as mede-voorsitter.

Drank

In vroegste jare was daar geen reëls oor die verkoop van drank. Elke winkel het sommer sy eie kantien gehad.

Plaaslike bestuur

Versoeke word gerig in 1891 aan die Volksraad om 'n resident-vrederegter aan te stel om 'n vorm van 'n plaaslike bestuur uit te oefen, aangesien die dorp nou vinniger begin ontwikkel. Daar is reeds tussen 200 en 300 erwe verkoop en bouwerk het reeds op sommige erwe begin.

Die plaas Leeukuil was in die Potchefstroom distrik en die plaas Klippaatdrift in die Heidelberg distrik en dit het veroorsaak dat inwoners in dieselfde distrik na verskillende dorpe moes reis om sake voor die magistraat te bring.

As motivering voer Potchefstroom distrik bv aan dat daar 'n dinamietontploffing in Vereeniging plaasgevind het waarin mense dood is. Daar was geen persoon met regsbevoegdheid om die saak te ondersoek nie. Gevalle van dronkenskap, diefstal en selfs moord word ook nie gehanteer nie.

Junie 1892 word 'n Vrederegter (JS Hofman) plus 2 blanke en 2 swart konstabels om hom by te staan, aangestel maar hy het maar beperkte gesag gehad. Hy kon ook nie die menigte pligte wat hy moes nakom hanteer nie. In een maand hanteer hy bv. 144 hofsake. Hofman bedank Desember 1892.

In sy plek word JSN Hugo aangestel wat sy taak so ernstig opgeneem het en die wet so streng toegepas het dat dit hom 'n baie ongewilde man gemaak het. Hugo was in vele geskille en hofsake met baie mense en selfs die mynowerheid betrokke. Ongelukkig is sy taak bemoeilik deur die feit dat sy jurisdiksie net tot die dorpsgronde beperk was en dat die steenkoolmyne, steenwerke en stasie uitgesluit was, huis die gebiede waar die meeste oortredings was.

Hugo se pligte was o.a. om voorschotmaatreëls teen die uitbreek van aansteeklike siektes te tref en in 1893 vra hy entstof teen Pokke aan, aangesien daar reeds 40 gevalle in Vereeniging aangemeld is. In 1896 verplig hy alle swart mense wat ZAR binnekomm by Viljoensdrif om ingeënt te word teen Pokke en reik sertifikate teen kostes aan hulle uit. Die swart mense dien klagtes by die Landdros van Heidelberg in dat hulle te lank opgehou word en te veel moet betaal. Die Landdros skryf in sy verslag dat, "de ziel van den resident-vrederechter nooit kan rusten zodanig hij iemand heft waarmede hij kan twisten" en beveel aan dat die probleem self opgelos moes word tussen die vrederegter en die betrokkenes.

Hugo was ook verantwoordelik daarvoor dat hy elke dier wat die ZAR binnekomm by die grens moes ondersoek as runderpes-inspekteur en sertifikate moes uitreik dat die vee vry van runderpes was. 'n Massiewe taak as mens sien dat hy in 1897 tydens die maand Februarie 1,949 osse, 89 koeie, 24,102 skape, 177 bokke, 427 lammers, 1,124 wild, 19 varke en 191 kalwers moes inspekteur.

Ten spye van sy moeilike geaardheid, onreëlmatighede en aanklagte teen hom, het hy selfs tydens die ABO sy pos behou. Sy taak was om verblyfpermitte aan Britse onderdane uit te reik, paspoorte uit te reik en te kontroleer, toesig oor bewaking van die brug oor die Vaalrivier te hou en om vervoerorders aan Vrystaatse burgers te voorsien. Die Britse besetting in 1900 het 'n einde aan sy pligte gebring en hy verlaat die dorp.

Voortaan sal wet en orde deur Britse militêre bevelvoerders gehandhaaf word, wat ook die rivier en die steenkoolmyn sal bewaak.

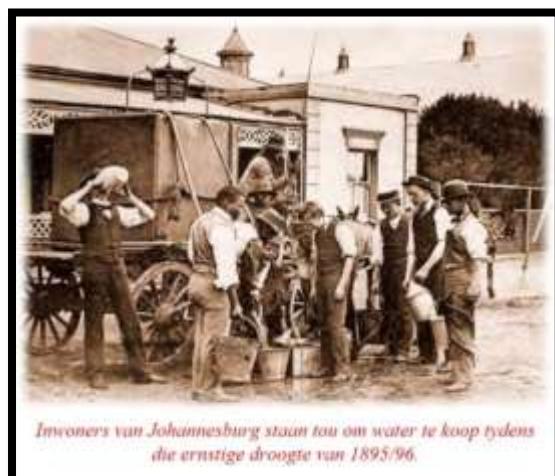
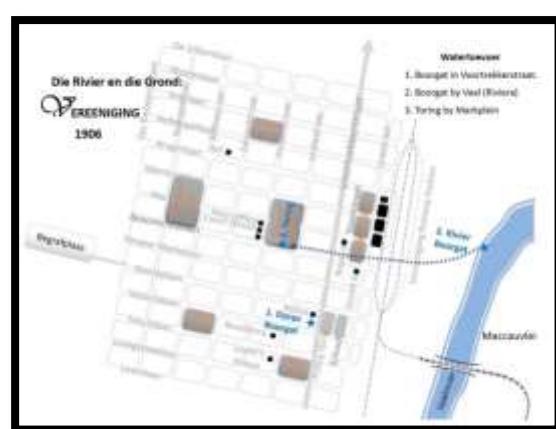
Belasting

Die ZAR regering het jaarliks belasting op oop erwe sowel as bewoonde erwe gehef asook hoofbelasting wat per kop gehef is. Hondebelasting is ook gehef. Handelslisensies moes aangekoop word. Die inwoners van die dorp Vereeniging was nogal ontevrede omrede hierdie geld na die staatskas gegaan het en geen geld in Vereeniging bestee is nie.

Water

Die dorp Vereeniging het sy water uit 'n boorgat gekry. Smouse het vate vol water op 'n sleë gelaai en aan die inwoners per blik verkoop. Die sleë was gesleep deur osse. Die enigste ander drinkbare water was vanaf boorgate wat eienaars self gesink het.

Die Witwatersrand het al hoe meer water nodig gekry en kon nie meer met eie onderaardse bronne self voorsien nie. Daar word na Vereeniging gekyk en planne beraam of dit dalk moontlik sal wees om water vanuit die Vaalrivier te kry. Ongelukkig het die uitbreek van die oorlog hierdie planne vertraag.

Elektrisiteit

Voor die oorlog was daar geen pogings om beligting ens in die dorp aan te bring nie. Eers na 1904 is olielampe op vernaamste plekke in die dorp aangebring soos bv by die stasie en die myn se ingang.

Handel

Aanvanklik was die handelsaktiwiteite in Vereeniging maar eenvoudig en beperk. Plase was maar selfvoorsienend en die res is geruil by die transportwaens en smouse. 'n Boer sal bv sy botter, eiers en tabak ruil vir 'n paar lappe rokgoed (materiaal).

Die ontdekking van goud het egter snel ontwikkeling laat plaasvind.

1896 was daar sowat 8 sinkgeboutjies waaruit winkeliers sake bedryf het. Twee hotelle, die Grand Hotel en die Royal Hotel was gewilde bymekaarkomplekke vir die manne.

Skool

Die Voortrekkerkinders het meestal geen formele onderwys ontvang nie. Die ouers het self die kinders onderrig, hoofsaaklik onderrig gegee in godsdiens.

Daar was wel onderwysers wat saam met die trekgeselskappe getrek het en wat die kinders in die trekgeselskap onderrig het. Daar was later ook onderwysers wat van plaas tot plaas gegaan het om kinders te onderrig.

Daar het plaasskooltjies in Vereeniging area ontstaan. Die vroegste skool in die gebied is 1882 gestig op Kliprivier onder beheer van NH Pannevis.

1891 was daar reeds 8 plaasskole in Vereeniging omgewing. Die skooltjies het maar 'n sukkelbestaan gevoer. Die kinders moes vîr aangery word na die skooltjies toe en donkies, perde, perdekarre en fietse is gebruik. Reënseisoen was die paaie onbegaanbaar en oes en planttye was kinders se hulp nodiger op die plase. Die ouers kon ook dikwels dit nie bekostig om kinders skool toe te laat gaan nie.

1895 het mej Lester 'n private skooltjie in die dorp gehad, maar dit was nie voldoende vir al die kinders in die dorp nie.

Daar was wel skole in Heidelberg en op Witwatersrand, maar die meeste inwoners in Vereeniging kon dit nie bekostig om hulle kinders na hierdie skole toe te stuur nie.

Namate die inwonertal in die dorp Vereeniging gegroeи het, het die behoefte aan 'n dorpskool groter geword. 1896 is 'n openbare vergadering gehou om 'n dorpskool vir blankes te stig, 1899 is 'n erf bekom, maar voor daar met die bouwerk begin kon word het die ABO uitgebreek,

Mnr A Evans, die myn se onderwyser, het voor die oorlog klas gegee in 'n skoolgeboutjie naby die Grand Hotel. Gedurende die oorlog het hy klas gegee vir die kinders in die konsentrasiekamp en ook vir die enkele kinders in die dorp wie se ouers nie gevlug het nie. Na die sluiting van die kamp het Evans Vereeniging verlaat.

Kerk

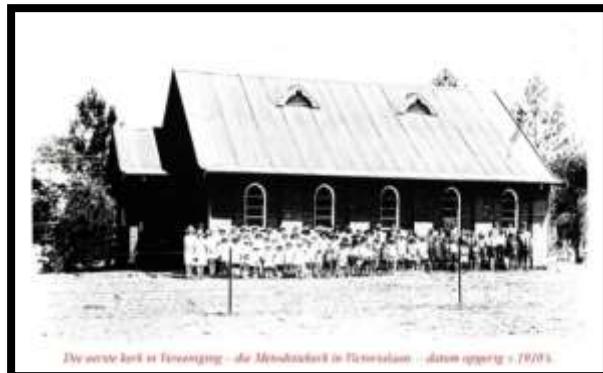
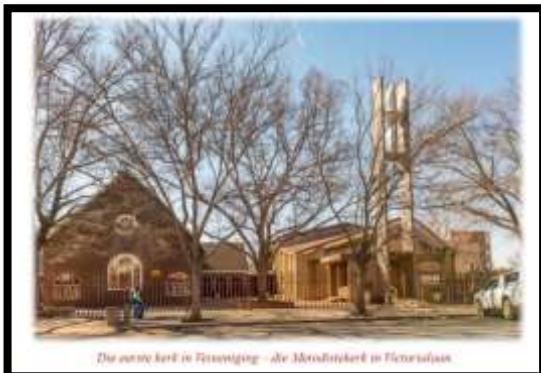
Die Afrikaanssprekende ouers het self hulle kinders onderrig. Dit was veral die onderrig van godsdiens wat baie belangrik vir hulle was. Die Bybel was die belangrikste riglyn waarvolgens die kinders onderrig is.

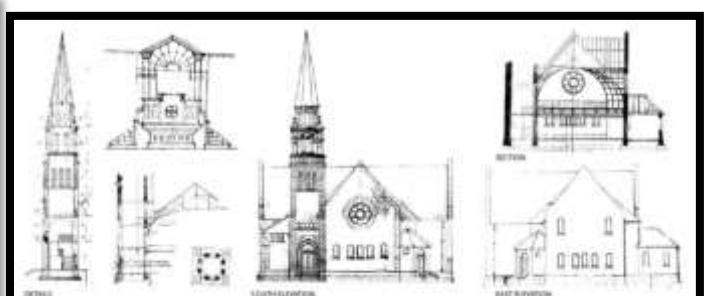
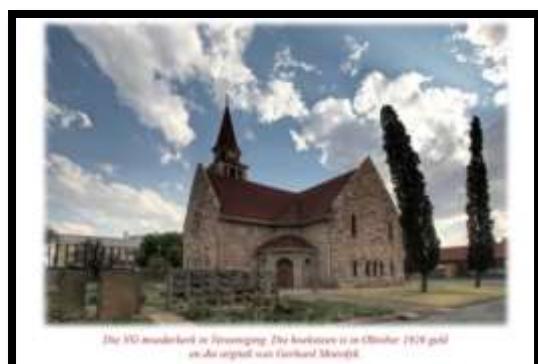
Die ontwikkeling op kerklike gebied was stadig omdat daar soveel kulture en volke in Vereeniging gewoon het. Die getalle en finansiële posisie van die inwoners het nie die oprigting van eie kerkgeboue geregtig nie. Eers na die ABO sal die stigting en bou van kerke realiteit word in Vereeniging.

Die Afrikaanssprekendes het onder die gemeentes Heidelberg en Potchefstroom gevval. NG gemeente Vereeniging is eers in 1912 gestig, die Nederduitsch Hervormde Gemeente eers in 1913 van Heidelberg en Potchefstroom afgestig en die Gereformeerde Kerk Vereeniging in 1927.

Nogtans het geloof en kerk 'n groot rol gespeel in hulle lewens. So is daar opgetrek na die kerke toe in Heidelberg en Potchefstroom en met Nagmaal het die gemeentelede in ossewaens by die kerk uitgespan vir 'n hele paar dae. Vir die imigrante was hierdie 'n vreemde gewoonte.

1898 is die eerste Engelse gemeente, die Metodiste Kerk in Vereeniging gestig. Die kerk het eers as die Wesleyan Kerk bekend gestaan. Die kerkgebou is eers na 1902 gebou.

Sanitasie en Gesondheid

Sanitasie was 'n groot probleem en het veroorsaak dat die algemene gesondheid van die inwoners van Vereeniging baie swak was.

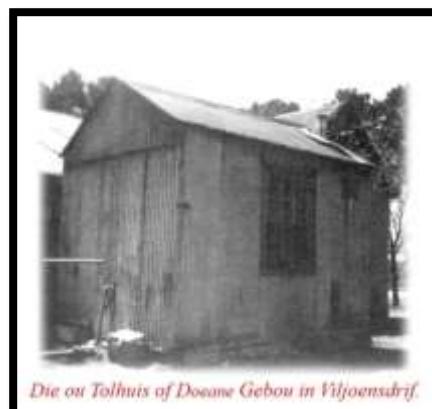
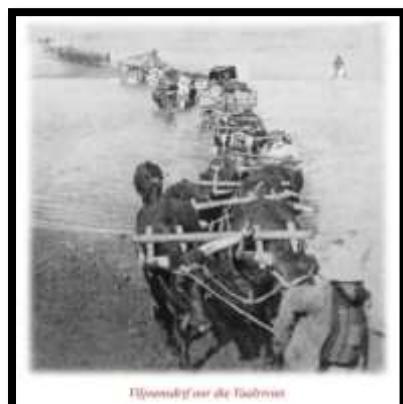
Maagkoers en ingewandskoors was aan die orde van die dag. Die sterfgevalle was ontsettend hoog en op 'n stadium het meer as die helfte van die inwoners aan ingewandskoors gely.

Vereeniging Estates het 'n hospitaal by die Bedworth-myn ingerig en 'n geneesheer aangestel om hierdie krisis te hanteer, met min sukses. Die Hospitaal en die geneesheer was deur die myn aangestel, hy het net gehelp met maagkoors en ingewandskoors gevalle in Vereeniging en gedurende die oorlog.

Gedurende die oorlog het baie gesterf, veral in die kampe agt die swak higiëniese toestande. Leslie het voor die einde van die oorlog 'n stelsel van higiëne ingestel deur emmers en rommel te laat verwyder (nagvuilverwyderingsdiens). Riolering was 'n emmerstelsel.

Driwwe

Viljoensdrif was die toegangsroete tussen die Rand en die Diamantvelde, die verbinding tussen die Transvaal en die suide van die land. In die "Staats Courant" van die ZAR 18 Dember 1857 verskyn die volgende kennisgewing van Hans Viljoen – "dat hy eene Schuit aan Vaal-Rivier heeft op de plaats genaamd Witkop, het eigendom van zijn vader Stephanus Viljoen, en dat hij Wagens, Paarden, klein en groot Vee tegen zeer matige prijzen zal over voren."

Spoorlyn

1890 Die regerings van die Kaapkolonie en Oranje-Vrystaat kom ooreen om die treinspoor vanaf die Kaapkolonie te verleng vanaf Bloemfontein tot by Viljoensdrif. Die besluit waar die spoorlyn oor die Vaalrivier moes gaan was deur 'n kommissie gedoen tussen die OVS en ZAR, een van die pluspunte was die steenkool van Sammy Marks by Vereeniging.

Vereeniging was die eerste dorp in Transvaal wat spoorfasilitete bekom het

Viljoensdriftstasie was minder as 2 myl suid van die drif gebou en het 'n belangrike rol in die geskiedenis gespeel. Viljoensdrif was oorspronklik 'n terminus (die lyn het daar gestop)

Hierdie spoorlyn het 'n brug oor die Vaalrivier noodsaaklik gemaak

Later met die tariewe-oorlog het die CGR (Cape Government Rail) 'n sylyn gebou in die rigting van die drif vanaf Viljoensdriftstasie om goedere weer daarvandaan te verskeep met ossewaens na Johannesburg.

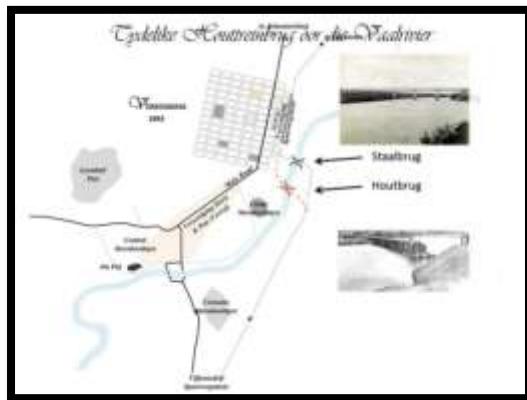

Brug

Die ontdekking van goud aan die Rand het groot druk op die driwwe geplaas. Die behoefte aan Steenkool het groter geword. Die aanvraag na swaar masjinerie by die dieper-wordende mynskagte het al groter geword. Dubbele en tot driedubbele spanne osse is ingespan om die swaar vragte deur die rivier en teen die modderwalle uit te sleep. Baie van die waens het dit nie oorleef nie en dikwels het hul tot teen die aste vasgeval in die modder en potklei. Weiveld rondom die driwwe het ook al hoe skaarser geword, veral in tye van droogte (1889).

Die spoorlyn vanaf Bloemfontein word gelê teen 'n tempo van 2 myl per dag na die Vaalrivier toe. Paul Kruger was aanvanklik erg gekant teen 'n spoorlyn vanaf die suide na Vereeniging, sy streeve was om 'n spoorverbinding na Delagoabaai te vestig sodat ZAR onafhanklik van die Kaapkolonie sou wees. Die ontdekking van goud het groot druk op ZAR geplaas om die spoorlyn vanaf die suide oor die Vaalrivier toe te laat en in 1891 is daar begin met die klipwerk vir 'n brug oor die Vaalrivier.

Die N.Z.A.S.M. (Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Spoorweg Maatskappij) kon nie die brug voltooi nie, weens 'n tekort aan fondse. Die Kaapse Staatspoorweë het 'n tydelike houtbrug gebou en geld geleent aan N.Z.A.S.M. vir voltooiing van 'n brug en spoorlyn. In ruil hiervoor het Kaapse Staatspoorweë 'n deurgangskonsessie van 2 jaar ontvang na Johannesburg.

Toe alles gereed was vir die eerste trein om vuit die suide die Vaalrivier te kruis, vind hulle dat aan Transvaal kant 'n berekeningsfout gemaak is deur die ingenieurs. Daar is 'n 3 voet verskil in die hoogte van die spoor tussen die stasie en die tydelike brug. Inderhaas is die spore gelig en dieper ingegrou, net betyds vir die tein om op 21 Mei 1892 deur te stoom.

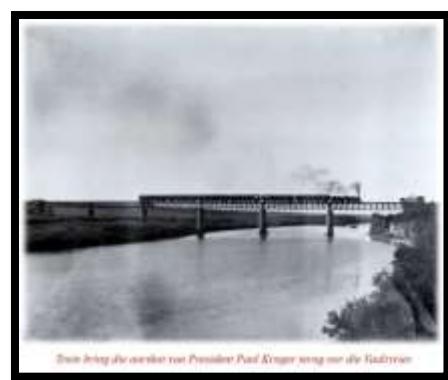
Die trein, versier met vlae, met president Reitz van die Vrystaat as passasier het die Transvaal binnegestoom, ingewag deur President Paul Kruger en 'n afdeling van die Staatsartillerie. Sammy Marks wou nie dat hierdie besonderse geleentheid sonder die gebruiklike saluut laat verby gaan nie en het gereël dat 'n groep mynwerkers dinamietladings in 21 bottels in tussenposes sou laat ontploff. 'n Nabootsing van die normale gebruik van 21 saluutskote.

Vanaf Vereeniging sou die spoorlyn verder oor die grond van Donald McKay gaan na Elandsfontein ter aansluiting na Johannesburg. Donald McKay het geen vergoeding ontvang vir die grond waaroor die spoorlyn loop nie, maar hy het die reg ontvang om enige trein wat deur sy eiendom loop te stop en om gratis te reis na enige plek op die roete van die N.Z.A.S.M.

Vier maande later, 15 September 1892, is die spoorlyn na Johannesburg voltooi en stoom die eerste trein Parkstasie binne.

5 November 1892 is die staal bokbrug by Vereeniging voltooi en is die spoor oop tussen Vereeniging en Johannesburg.

Wabrug naby Dickensonpark

Staalstreinbrug Naby Dickensonpark

Treinbrug nou Pyplyn oor pilare

Oorblyfsels van die Paul Kruger Brug Maccauvlei

Stryd om heffings

Toenemende mynbedrywighede in die Transvaal het die vestiging van 'n doeane kantoor naby Vereeniging genoodsaak waar alle goedere wat hierdie grenspos oorgesteek het ingeklaar moes word en doeane tariewe betaal moes word.

Die tariefoorlog begin.

Die N.Z.A.S.M. het inkomste verdien uit die gebruik van die spoorlyne en 'n stryd ontstaan tussen Kaapse Regering en ZAR. Die Kaapse Regering verminder spoortariefe ten einde maatskappye aan te moedig om eerder die Kaapstad Johannesburg roete te gebruik as die Lourenco Marques roete.

Die N.Z.A.S.M. verhoog die tariewe tussen Vereeniging en Johannesburg sodanig dat dit weereens die roete duurder maak.

Die Kaapse regering se antwoord hierop is om 'n goederewerf te bou naby die plaas Bedworth. Daar is die goedere dan van die trein afgelaai en op ossewaens gelaai en deur Viljoensdrif vervoer.

ZAR sluit die driwwe na Transvaal vir alle ingevoerde goedere en toe hulle geweldige druk vanaf Brittanje en Kaapse regering kry, bou hulle 'n doeane kantoor in Vereeniging. Elke wa moes nou alle goedere aflaai wat dan gekontroleer word deur beampies, 'n tydrowende proses. Hierdie opdamming van waens het veroorsaak dat die wapad na die noorde later 300 treë wyd was. (Tussen Voortrekkerstraat en Lesliestraat).

Hierdie hoë invoerbelasting van goedere na Transvaal het veroorsaak dat smokkelary van drank en voedsel en luukse items toegeneem het.

Gemoedere tussen die ZAR, Kaapse Regering, Brittanje en die "uitlanders" het hoog begin loop, veral toe 'n doeanebeamte per ongeluk vir Fanny Barnato, Barnie Barnato die diamantkoning van Kimberley se vrou, raakskiet terwyl hy 'n gesmokkelde rewolwer hanteer het. Die pers het verdraaide weergawes van die voorval die wêreld ingestuur wat glad nie goed was vir die Kruger regering nie.

Uitlanders

Na die ontdekking van goud aan die Witwatersrand het uitlanders die Transvaal binnegestroom, die goudstormloop. Wantroue en die Boere se vrees dat hulle oorheers sal word en dat die beheer van die ZAR oorgeneem sal word, veral deur die Britte, het groot onrus laat ontstaan. Die Boere het immers die Groot Trek aangepak vanuit die Kaap en bitter verliese en ontberings gely om weg te kom van die Britse oorheersing in die Kaap en hulle eie Republieke kom vestig.

Na 1892 het Vereeniging deel van die ZAR gevorm, onderwerp aan ZAR gesag. "Uitlanders" stroom ook Vereeniging in, op soek na rykdom.

Die ontevredenheid van die Uitlanders oor hulle stemreg geweier word, gee aanleiding tot die Jameson inval 29 Desember 1895

Jameson- inval

Die vrees vir oorlog laat baie Johannesburgers na Natal vlug, veral vrouens en kinders. Paniekbevange mans, vroue en kinders vlug na Vereeniging en oor die Vaalrivier na die veiligheid van die Vrystaat.

Leslie skryf dat daar skuilings van alle soorte was op die suidelike oewer van die Vaalrivier vanaf Viljoensdrif en 'n groot kamp het daar gevorm. Alle denkbare voertuie, waens, perde, muile en donkies het daar aangekom.

2 Januarie 1896 is Jameson en sy manne gevange geneem, die situasie ontlot en die vlugtelinge keer terug Johannesburg toe. Die ZAR slaan munt uit die terugkerende "immigrante" toe belasting gehef word op alle terugkerende voertuie en hulle waardevolle artikels en juweliersware.

Goudroof op Vereeniging

Die konflik tussen die ZAR en Brittanje word erger. Die myne en die banke in Johannesburg neem die besluit om hulle goudvoorraad na die Kaapkolonie te verskuif gesien in die lig van moontlike oorlog.

2 Oktober 1899 word 'n passasierstrein na die suide een donkernag in Vereeniging voorgekeer en beslag gelê op die vrag, vermoedelik 'n waardevolle vrag. Die kondukteur word gedreig deur 'n doeanebeampte met 'n rewolwer dat die trein opgeblaas sal word as hy die vrag nie oorhandig nie. 'n Hele proklamasie in Hoog-Hollands word voorgelees met 'n lasbrief dat die vrag verwyder moes word op bevel van die ZAR. Die vrag van 117 kiste word afgelaai deur 'n paar mans. Die kiste was gekamoufleer as ammunisiekiste maar was in werklikheid vol goud.

Oorlog

1899 Gerugte van oorlog word 'n werklikheid.

Vereeniging sou voortaan 'n belangrike sleutelposisie verkry en druk verkeer in lewende hawe, kos, voer en ammunisie beleef.

Die resident-vrederegter van Vereeniging het opdrag gekry om 'n naamlys op te stel van Engelse onderdane wat volgens sy mening die ZAR moes verlaat. Dit was meestal ambagsmanne en mynwerkers en hulle is kans gegun om die ZAR te verlaat.

Die groot vlug

Mense vlug in groot getalle hawedorpe toe, die treine deur Vereeniging is gepak en oorvol. Paniekbevange vroue en kinders en mans vlug Natal en Kaap toe om die oorlog vry te spring.

Die mans is saamgehok in oop koletrokke en veetrokke terwyl die vrouens en kinders in passasierswaens ingedruk is. Sommige mans het wel 'n plekkie in die passasierswaens gekry deur omkopery, maar by Vereenigingstasie is hulle verwyder, dikwels hardhandig.

Volgens Leslie tel hy tot 145 mans ingeprop in een oop trok, almal op vlug suide toe. Dr TN Leslie skryf in sy brieve aan sy vrou dat van die 100man wat in die "Central Mine" gewerk het, het omtrent net 30 oorgebly in Vereeniging. Al die "Uitlander" vrouens, met die uitsondering van 2, waarvan een swanger was, het gevlug uit Vereeniging.

Die produksie van steenkool by die myne het feitlik heeltemal tot stilstand gekom, uitlanderwerknelers het gevlug en die swart trekarbeiders het na hulle eie nedersettings toe teuggekeer.

Leslie verlaat sy huis in Vereeniging en gaan woon by die Central Mine.

Vereeniging se burgers word opgeroep

11 Oktober 1899 begin die ABO. Pres Paul Kruger se ultimatum aan die Britte verstryk.

Die Boere en burgers van Vereeniging word ook opgeroep tot diens in die gevegte. Minstens 100 man word opgekommandeer om met perd, saal en geweer aan te meld by die Vereeniging Kommando.

12.1.1900 is die Vereeniging Kommando betrokke by die geveg in Ladysmith waar Hans Grobler, die Kommandant van Vereeniging gewond word, die Kommandos trek terug.

29 Februarie 1900 was daar 'n groot geveg by Paardeberg, bevelvoerder Cronje is gevange geneem en al sy manne is of gedood of is gevange geneem, al die boere vanuit Vereeniging distrik was in Cronje se kommando. Treine vol gewonde manne wat reis deur Viljoensdrif stasie word nou 'n algemene gesig. Vroue en kinders wag daagliks angstig op stasie en by poskantoor om net brokkies nuus te ontvang van hulle liefdes.

Die oorlogsgolf draai teen die Boere

Twee divisies van die Boeremagte onder generaal Schoeman word in Vereeniging gestasioneer om hierdie strategiese punt teen 'n Britse aanval te beskerm.

Maart 1900: Vereeniging stasie word ingerig as 'n voorraad basis. Die Rooikruis vlae van die Russiese ambulanse wapper tussen die stasie en die brug. Vereeniging word 'n militêre voorradedepot vir Boeremagte. Die Doeanegebou en die stasie word gepak met voorrade, veral mielies. Die Russiese ambulans met Rooikruisvlag word 'n algemene gesig soos gewondes vervoer word.

Die aanvanklike sukses van die boere duur nie lank nie.

Die Engelse opmars onder Lord Roberts se leiding is op pad, dorp na dorp word verower. Terugvallende Boere kom in Vereeniging aan, tot die veld gevul is met perde, perdekarre en waens en sowat 4,000 Boere wat wag op verdere instruksies. Almal somber en verslae, ontbering op hulle gesigte. Hulle kan die Britse opmars nie keer nie.

Die Boeremagte onder Genl L Botha val terug tot by Meyerton omgewing, die verkenners Theron en Malan kry opdrag om soveel moontlik skade aan die treinspoor by Vereeniging aan te rig, maar dit het nie gehelp nie. Die boere was nie opgewasse om Vereeniging te beskerm nie en na enkele skermutselings gaan Lord Roberts se infanterie deur Viljoensdrif op pad na Vereeniging.

Opdrag om myn te vernietig

Leslie verneem dat die myn vernietig gaan word. Die geoloog, Draper, stuur 'n boodskap aan Leslie om sy Vereeniging fossiele te beskerm. Leslie en die paar manne op die myn begin haastig voorbereidings tref om hulself te beskerm. Hulle verpak soveel moontlik en begrawe boeke en dokumente. Gedurende die nag begrawe Leslie en 2 helpers inderhaas die myn se ploffstowwe: 200 kiste dinamiet, 6 batterye en 14 kiste met ontstekers.

Boere trek terug

Die terugtrekkende boere vernietig die brûe in 'n poging om Britte terug te hou en steek die stasiegebou en doeanegebou aan die brand. Die Vaalrivierbrug word opgeblaas.

'n Kort hewige geveg breek uit tussen die voorhoede van die Britte en 'n groep Boere wat op die mynhoop van Central Mine ingegrawe is, maar die Boere moet terugval.

Britte in Vereeniging

27.5.1900 beset Lord Roberts Vereeniging.

Die Britse soldate bereik die Central Mine, honger, dors en uitgeput. Vereeniging word beset. 'n Britse kamp wat strek vanaf die dorp tot by Central Mine word ingerig en al die huise in Vereeniging word oorgeneem. Lord Roberts betrek die Mynbestuurder se huis en sy sekretaris trek in Leslie se huis in. Die Vierkleur word gestryk en die Union Jack gehys. Binnekort val Johannesburg asook Pretoria, die Britte beset nou byna elke groot dorp.

Leslie se huis was gedurende die Boereoorlog deur die Engelse oorgeneem en het gedien as 'n Hoofkwartier vir die Regiment wat in Vereeniging gestasioneer was, kompleet met loopgrawe en skuilings. Die amptelike anneksasie van Transvaal is ook hier uitgelees deur Kaptein Bentinck wat in Vereeniging aan bevel was, 19 September 1900.

Nadat die hoofmag van die Britte Vereeniging verlaat het, stroom soldate in Vereeniging in, manne wat om een of ander rede agtergelaat is of agtergebleb het tydens die opmars. Hulle stroop elke huis, veral die huise van Engelse burgers wat gaan veg het. Tot die deure en vloere van onbewoonde huise word gestroop vir vuurmaakhout.

Herstel van brug

Die Royal Engineers lê beslag op hout en staal van die myne en begin om die spoorlyn te herstel, 'n taak wat binne weke voltooi is. Die Vaalrivier brug word herstel, 'n blokhuis aan die Transvaalkant opgerig en 'n soeklig op die brug geplaas.

Paardekraal Monument Krugersdorp en brug by Vereeniging

Hierdie monument by Paardekraal het onstaan as 'n stapel klippe in 'n verset aksie teen die Britte.

Na die eerste anneksasie van die Transvaalse Republiek was die burgers baie ontevrede. Toe ondehandelings met Brittanie misluk het, is die burgers opgeroep na die plaas Paardeplaats/Paardekraal vir 'n vergadering 8 Desember 1880. Tussen 6,000 en 8,000 burgers het daar besluit om op te tree en op voorstel van Paul Kruger het die burgers 'n klipstapel gepak. Hulle lê ook die Paardekraal Gelofte af.

Hierna volg die Slag van Majuba en ZAR ontvang weer vryheid.

1890 besluit die regering om 'n monument op die terrein op te rig. Zytze Wierda is argitek en boumeester en die Paardekraal Monument word wydsbeen oor die klipstapel opgerig en op Desember 1891 deur Paul Kruger onthul.

Junie 1901 tydens ABO het Lord Roberts beveel dat die klipstapel verwyder moes word deur die soldate en dat die klippe van die treinbrug af in Vaalrivier (Vereeniging) gegooi moes word. Majuba was 'n teer punt onder die Britte.

Die destydse LP van Krugersdorp Clive Darby Lewis het later jare duikers gestuur om die klippe by Vereeniging te gaan uithaal. Na verskeie pogings is die posisie van die ou treinbrug bepaal en van die klippe herwin. Klippe wat duidelik nie daar in Vaalrivier in Vereenigingarea hoort nie. Clive het later die klippe aan Paardekraal teruggegee waar dit weer sedert 2007 onder die monument pryk.

Bittereinders en Verskroeide Aarde Beleid

Die oorlog was egter nog ver van verby soos Lord Roberts gehoop het, vir 2 jaar gaan 'n guerrillaoorlog voort, teen groot koste vir Brittanje en groot lewensverlies. Die Bittereinders volg 'n tref-en –trap tegniek, perderuiters slaan vinnig en hard toe en onttrek dan net weer net so vinnig. Kleiner mobiele eenhede, Kommandos, word gevorm, heel anders as die bekende tradisionele manier van oorlogvoering. Tegniek van vinnig aanval, onderskep van voorrade, ontwrig kommunikasielyne, vlug en ontwyk gevangenskap.

Die Britte se antwoord hierop: Die Verskroeide Aarde beleid: Vernietig al die oeste en vee en voedselbronne van die burgers in die veld. Brand plase en oeste en huise af. Verwyder die vrouens en kinders vanaf die plase en prop hulle in konsentrasie kampe. Sny sodoende die Boere se voorraadlyn af.

Blokhuise (sowat 8,000 blokhuisse) en 3,700 myl doringdraad word opgerig om die vrye beweging van Boere te beperk, elke stasie , elke brug, elke trein word beman deur swaar bewapende Britse soldate. Sodoende word Boere se bewegings ook beperk.

Vereeniging word ooggetuie van derduisende vee (tot 90,000 skape en 8,000 beeste word in een groep getel) wat daagliks deur Vaalrivier gejaag word, noorde toe. 'n Streep van honderde dooie diere wat van uitputting bly lê het en gevrek het, word in die veld agtergelaat. Aanvanklik is die dooie diere begrawe, maar die taak het so enorm geraak dat stinkende ontbindende diere op hope gegooi is en aan die brand gesteek is. Die walglike reuk het in Vereeniging omgewing bly hang.

Die Boere het in die Vereeninging area kort kort vinnige aanvalle geloods en telkens 'n klompie van die vee gebuit en die soldate gestroop van hulle uniforms en skoene. Die Britte het deur vernietiging van plase en vee, groot nood vir kos en klere laat ontstaan onder die veggende Boere.

Blokhuise

ń Blokhuis is ń fort wat vir verdediging gebruik is.

Aanvanklik is skanse gebou en loopgrawe gegrou met weinig sukses. Die Boere het vinnig besef dat hulle die Britse opmars moet stuit en verbinding moet verbreek en het derhalwe spoorlyne begin vernietig en voorraadtreine geplunder. Dis Britte se antwoord daarop was blokhuse.

Twee blokhuislinies is opgerig, aanvanklik spoorweglinies om treinspore (Witkop blokhuis), stasies (Warmbad Blokhuis) en treinbrûe te beskerm, maar later veldlinies (cross-country lines) om beweging van vinnig-bewegende groepies Boerevegters te beperk.

Die blokhuse was sowat 200 tree uitmekaar verbind met doringdraad en blikkies daaraan vasgemaak. Dubbeldraadheinings is ook gebruik, alarmgewere en selfs chemiese alarms waar chemiese stowwe in ń klein flessie ń knal veroorsaak het of ń fakkel aan die brand gesteek het as die draad geknip word.

Nogtans het Boereleiers soos genl. Christiaan de Wet en sy manne dit telkemale reggekry om deur die netwerk te glip.

Tydens die ABO is blokhuisse op grootskaal deur Lord Kitchener en Lord Roberts opgerig om die beweging van die Boere te beperk. Na die val van Pretoria 5.6.1900 is die eerstes gebou om Pretoria te beskerm (uiteindelik sowat 85 rondom en in Pretoria). Verskeie blokhuislinies het vanaf Pretoria gestrek oa die noordwaartse lyn tot by Warmbad.

Na Maart 1901 is tale blokhuisse opgerig (Sowat 8,000 oor 5,920km) en 50,000 man was betrokke by die oprigting en bewaking asook 16,000 swart arbeiders. Blokhuisse is meestal opgerig onder leiding van die Royal Engineers.

Meeste blokhuisse is na die ABO vernietig en is slegs op kaarte nog sigbaar of net n hoop klippe het oorgebly.

In Vereeniging area het net die Witkop Blokhuis behoue gebly en die is in 'n kommerwekkende staat van verval.

Witkop Blokhuis 26°28'23.88 S 28°4'13.04 E Meyerton

Die Witkop Blokhuis is geleë langs die R59 Meyerton area, suid van Johannesburg. Dit is geleë naby die uitbreiding Daleside en Randvaal op die plaas Witkop. Dit is gebou op n koppie met die doel om die spoorlyn in oop area te beskerm. Dit is die enigste blokhuis van die Vereeniging -Elandsfonteinlyn (huidig Germiston) wat oorgebly het en is in 1948 as Nasionale Monument verklaar.

Die Vereeniging -Elandsfontein lyn se blokhuisse was meestal van klip, die steen blokhuisse was bekend as die Vereeniging tipe blokhuisse. Die ronde sink blokhuisse was weer bekend as die Rice patroon tipe). Blokhuisse was tussen 600 en 1,000m uitmekaar en verbind met doringdraad. Die eerstes was van sandsteen of klip, maar later is sink algemeen gebruik aangesien dit vinniger opgerig kon word, goedkoper was en die Boere se wapens minder was en sink kon goed genoeg beskerming bied. Britse troepe sowel as SA swartes was in blokhuisse ontplooい wat dan die area tussen die blokhuisse dodelik gevaaリlik gemaak het vir die Boere om te kruis.

Witkop blokhuis is gebou van klip (kwartsiet) en cement en het vanweé die koppie n baie goeie uitsig oor die omliggende gebied. Gebou volgens n ontwerp van Genl-Majoor Wood (bekend as die Wood-tipe Blokhuis). Tot 30 man het in die blokhuis gewoon en is toegerus met kos, water en ammunisie.

Witkop blokhuis is n 3 verdieping gebou met n sinkdak. Die grondvloer is gebruik as stoorarea, die 1ste vloer as leefarea en die 2de vloer as uitkykpunt. Die mure op grondvloer 900 mm dik, 600 mm 1ste vloer en 450 mm 2de vloer. Die mure is hoër gebou as die dak om sterkte te verleen. Buitemate 6,15 x 6,75 m.

Reënwater is met geute aan die binnekant van blokhuis gelei na watertenks op die grondvloer vir gebruik. Die watertenks is in droë maande opgevul deur waterkarre.

Toegang tot die Witkop Blokhuis is met n deur op die eerste vloer m.b.v. n leer wat ook opgetrek kon word tydens n aanval. Binne is ook met so n leer opgeklim.

Op grondvloer is 2 skietgate en 3 in elke muur van die boonste verdiepings. Daar is geen vensters nie wat die blokhuis baie donker maak en die hitte binne moes ondraaglik gewees het in die somertyd.

Rondom was ook sandsakke gepak en n loopgraaf gegrou asook doringdraad gespan om toegang tot die Blokhuis deur die Boere te verhoed.

Uitsonderlik aan Witkop blokhuis is die 2 bastions wat aan die voet van die Blokhuis gebou is. Elkeen toegerus met 2 skietgate. Dit is om die mure te beskerm teen aanvallers wat styf teen die muur sou skuil en dan nie sigbaar sou wees deur skietgate nie. Hierdie bastions is 1 meter hoog. Binnespasie 2,5 x 0,9 m elk. Binne in die bastion moes 1 man waghou, baie ongemaklik in so n klein spasie.

Na die oprigting van die blokhuis het daar geen groot aksie tydens die ABO plaasgevind nie. Slegs n paar skote tussen Boer en Brit.

Danie Theron en sy manne het wel voor die oprigting van die blokhuis n trein hier by Kliprivier ontspoor en ammunisie gebuit.

Die Witkop Blokhuis in herstelling langs die R39 naaf die R39 naaf die R39

Blokhuis by die Driekopseiland in Herstelling

Die Witkop Blockhouse (WBP) na voltooiing op die vleie van die Eland in Herstelling

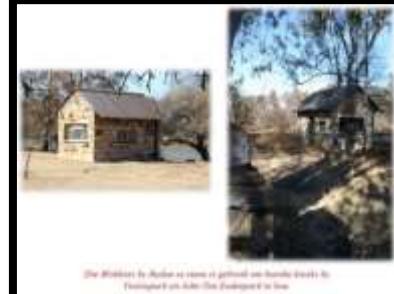

Blokhuis by Zuidan in Herstelling
Blokhuis van oorblyf na die trein van die R39 naaf die R39

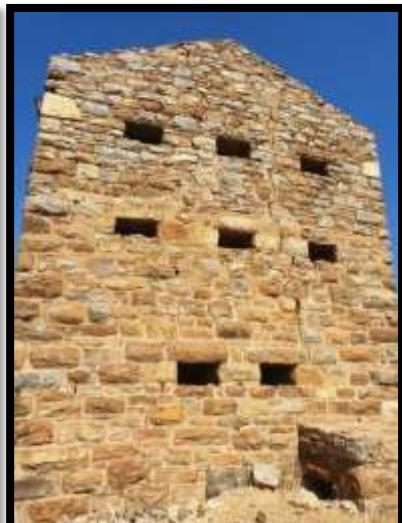
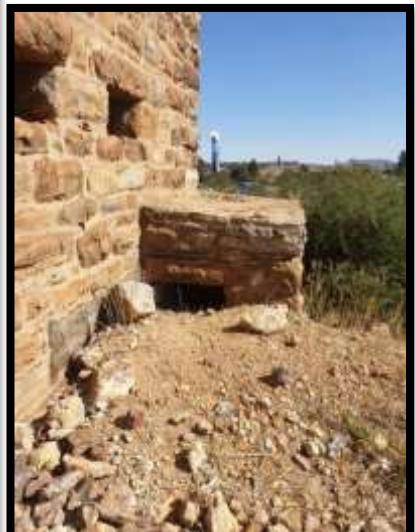
Let op blokhuis langs rivier

Drie man in voorbereiding vir die Zandvleiengraaf verbyloop
nietalies van die plase wat n bykomende

Die Blokhuis by Andries naas n getrek om blokhuis te bou
Driekopseiland, die drie koppe in die land

Bastion

Vlugtelingskampe en Konsentrasiekamp

Groot vlugtelingskampe was opgerig in Vereeniging, volgens Leslie se herinneringe op die terrein waar die Union Steel Corporation -(Vaalwerke)gevestig is.

Daar was meer as een kamp:

1. 'n Groot kamp met hutte en skuilings wat swartes vir hulleself gebou het en
2. 'n boerekamp wat in 2 gedeel is.

A. Die boere kamp se een deel was burgers en hulle gesinne wat vrywillig oorgegee het en boereverraaiers, die Burger Korps. Daar het ongeveer 25 gesinne (150 mense) gewoon. Hulle was gewapen en met rooi nekbande, hul doel hoofsaaklik om vee te buit en op te pas en om te verhoed dat veggende boere vee terugbuit. 'n Taak wat dikwels tot groot gevegte geleid het aangesien die Britte se optrede om plase en vee te vernietig die boere genoodsaak het om kos en klere in die hande te kry. Hulle was ook betrokke by die gevangeneming van boerevrouens en kinders op plase en die afbrand van huise.

B. Die ander deel van die kamp was vir die gevange vroue en kinders wat onder arres daarheen gebring is. Hulle manne was die bittereinders wat in die veld geveg het. Hierdie deel van die kamp was anders behandel as die res en rantsoene was skraal. Gevange vrouens en kinders word nou orals in die land in konsentrasiekampe geplaas. Volgens Leslie se briewe aan sy vrou Jane kom die vrouens in Vereeniging aan, getraumatisieerd, verhonger en verwaardloos met 'n brose voorkoms wat getuig van ontbering, erg kontrasterend met die sterk formidabele vroue wat hulle voor die oorlog was. Digte rookwolke hang agter hulle soos alles verbrand word. Die skamele paar goedjies wat hulle kon red word soos kleinode vasgeklou. Die vroue word saamgehok in 'n kamp, vroue wat gewoond was om in isolasie op plase te woon word ingeperk tussen baie ander binne doringdraad omheining.

Sowat 118,000 vroue was landsyd in kampe aangehou. Meer as 22,000 kinders sterf en meer as 4,000 vrouens. Sommige kampe soos Irene word as Helkampe beskryf.

Vereeniging Konsentrasiekamp:

Die Vereeniging kamp het in September 1900 begin in die suidoostelike hoek van die dorp.

Die vroue en kinders word saamgehok in 'n kamp. Vroue en kinders word ingeperk tussen baie ander binne doringdraad omheining met 'n ingang aan die myn se kant en 'n ander ingang aan die Johannesburg pad se kant.

Okt 1901 was daar 185 mans, 330 vrouens en 452 kinders.

Die kamp was nie baie groot nie, ongeveer 'n 1,000 inwoners

Woon in kloktente in uiterste weerstoestande

Geen direkte watertoewer.

Daar is nie voorsiening gemaak vir drinkwater nie. Water moes aangedra word. Die drinkwater was uit die Vaalrivier geskep, stroomaf van waar die swart mense se kamp was. Die swartkamp se afvoerwater en riool het in die rivier beland. Dit het veroorsaak dat maagkoers gou gou in die witkamp uitgebreek het.

Geen voorsiening is vir 'n wasplek gemaak nie.

Geen voorsiening ook gemaak vir was van klere nie, die vrouens moes hulle klere in die rivier gaan was.

Slegs 24 toilette

Een van die gevare van die hoëveldkampe was weerlig gedurende die somer donderstorms, en 'n aantal kampinwoners is op hierdie manier dood. November 1901 is 'n vrou in die Vereenigingkamp raakgeslaan en sy is dood, 'n kind is gesok en 'n tent het afgebrand.

Die kamp het beskik oor 'n medisyne depot, maar die vroue was wantrouerig teenoor geneeshere en hulle helpers en hulle medisyne. Hulle het meer staatgemaak op hulle boererate en Hollandse medisyne.

'n Skool word ingerig in die Vereeniging kamp. Tente dien as klaslokale, later word 'n sinkgebou geskenk. Mei 1901 was daar 100 leerlinge by die Konsentrasiekamp Skool. Maart 1902 was daar 393 leerlinge. Die Onderwysers woon in 'n groot markiestent. Die skool begin 8 uur en eindig 1 uur. Onderrig is slegs in Engels en die vakke is Engels, Godsdiens, Sang en Liggaamsopvoeding.

In Vereeniging Kamp is selfs 'n skoenmakery bedryf.

Brandhoutskaarste het Vereeniging Konsentrasie kamp nie so erg geraak nie, steenkole was meestal beskikbaar.

Nogtans het Vereeniging se kamp nie veel verskil van die ander kampe in die land nie, dieselfde toestande het hier geheers. Baie sterftes het voorgekom, veral agv maagkoors, masels, longontsteking, stuipe en disenterie.

Die vrouens was reeds baie verswak as hulle in kamp arriveer agv hulle vlugtote voor die vyand uit, en ontberings as hulle te voet voortgedryf is deur veld in wind en weer en in oop trekke vervoer is sonder kos en water en skuiling na die kampe toe.

Een van die grootste oorsake van dood in kamp was agv van siektes in die kamp, te wyte aan die swak gesondheidstoestand waarin vroue arriveer, ontbering, masels en besoedelde drinkwater. Dokter Turner het tydens 'n besoek 44 gevalle van ingewandskoors aangetref onder 664 kampbewoners. Die hoogste aantal steftes in kamp was Augustus 1901 toe 50 persone in die kamp gesterf het. Masels het ook groot aantal lewens geëis, meer as 100 sterf binne 6 weke aan masels.

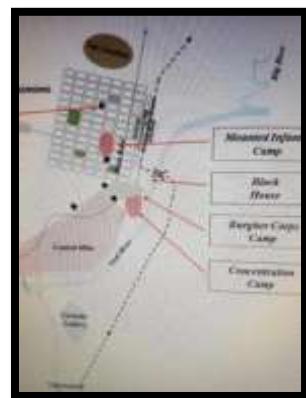
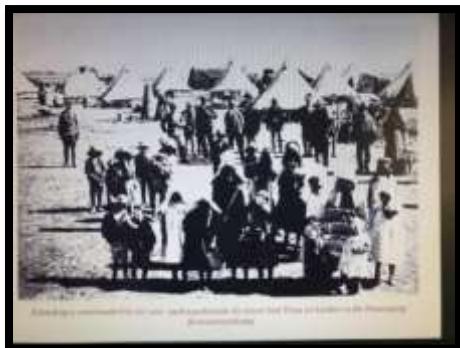
Die Fawcett Kommissie: Na hewige protes en terugvoer van Emily Hobhouse is 'n vrouekommissie bestaande uit ses lede op 16 Julie 1901 deur die Staatssekretaris vir Oorlog in Engeland aangestel om die toestande in die Konsentrasiekampe in Suid-Afrika te ondersoek.

Die kommissie, waarvan die lede as onpartydig beskou is, is soos volg saamgestel. President - Millicent Garrett Fawcett, Katherine B. Brereton, Lucy A. E. Deane - Sekretaresse, Alice Knox, Ella Campbell Scarlett en Jane E. Waterston. 'n Besoek is aan die Vereenigingkamp gebring op die 22ste Oktober 1901. Die sensus wat op daardie datum geneem is, was 185 mans, 330 vroue, 452 kinders, altesame 967. Die kamp het nooit meer as 1,030 gevangenes gehad nie en volgens die verslag was die kamp nie omhein nie. (volgens Leslie wel)

Verslag van die Fawcett Kommissie oor die Vereenigingkamp: Toe die Fawcett dameskomitee die Vereenigingkamp in Oktober 1901 besoek het, was hulle baie beïndruk. "Dit is een van die aangenaamste en vrolikste van al die kampe wat ons besoek het," het hulle geskryf. Die Vereenigingkamp was nie net skoon en ordelik nie; Dit was die enigste een waarin die sterftes van masels nominaal' was. Daar was 'n goeie gees van samehorigheid onder die mense, afgesien van enkele gevalle van vyandigheid teenoor die 'joiners'. Die Dames het hierdie tevredenheid toegeskryf

aan die kwaliteit van die personeel. Tydens 'n inspeksie ondersoek is wel aangedui dat dit een van die aangenaamste en opgewekste kampe is wat besoek is, moontlik agv redelike rantsoene.

Die begraafplaas was 'n hele ent weg van kamp. Vroue en kinders moes ver stap om geliefdes te gaan begrawe.

Vereeniging konsentrasiekamp begraafplaas

Vele moedertrane lê hier.

Meeste grafte is ongemerk, vandag net gras.

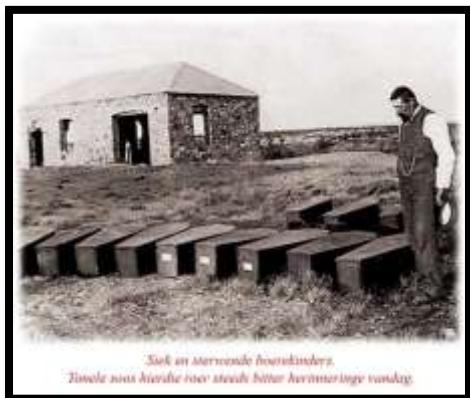
Gedenkbord: VEREENIGING STERFTES

Persone onder die ouderdom van 15 jaar: 108

Persone bo die ouderdom van 15 jaar: 48

Totaal: 156

Skrywe en fotos deur Elria Wessels: Facebook 2 Februarie 2021

"Vereeniging Concentration camp: This camp was probably the most contented of all the camps. Like Heilbron and Kroonstad in the ORC, it was located in the maize-growing belt of the highveld, but on the north bank of the Vaal River, in the Transvaal, sloping down to the river. It was already in existence when the first civilian inspection took place on 19 February 1901 but it probably started about September 1900 (Dr Kendal Franks dated it from December 1900). G.W. Goodwin, then chief superintendent of the Transvaal camps, reported in February 1901 that the people were of a 'superior class' and appeared in good health, happy and contented. If this was the case, it may have been due to the first superintendent, Captain Bentinck, a remarkably capable man. But the people themselves, many of them employees and tenants of Sammy Marks's Vereeniging Estates Company, had benefited from the burgeoning markets of the goldfields and were probably relatively affluent. Dr Kendal Franks, who visited the camp in September 1901, thought them 'a superior class of burgher, better educated and more advanced in the manners and arts of civilisation'. Their tents were often well furnished, some with carpets, and the inmates were active, sewing, making jam tarts and the like. One benefit from the association with the Vereeniging Estates Company was the lavish supply of coal so the inmates were never short of fuel. Like the wiser superintendents, Bentinck had immediately adopted the ration scale which included meat and food was always fairly plentiful and good.

By the time that the first formal camp report was submitted for May 1901, Bentinck had been replaced by Burton Tucker as part of the civilian administration, with Dr Allan Stuart Boyd as medical officer. The camp remained small, with never more than about 1,000 inmates but there was a black

camp nearby, with over 2,000 people, mainly women and children. A school was started early, by two young women in the camp, and about 100 children attended, rising to over 300. In time the camp was divided into two parts, with a small section, the 'Burgher [Scout] Camp', consisting of about twenty-five families (150 people). Their men were employed mainly in the 'looting' corps, bringing in cattle and horses. They were allowed to keep 75% of the stock they caught but had to hand the horses over to the British army. The camp must have had a slightly untidy appearance. The Scouts' camp, where the families used their own tents and were not under the same discipline, was neither as clean nor as orderly as the main camp. Some fifteen families lived in their own 'nachtmaal' tents while another seventeen lived in the town, where they paid rent.

The white camp at Vereeniging ran smoothly throughout its life but the terse reports make it difficult to understand its success. One factor was probably the good health of the camp for the children had the energy for sports and other activities. A sports day was held in June 1901, with surprisingly substantial prizes – 6 shillings for most races but rising to 14 shillings for the human wheelbarrow and three-legged races. Captain Bentinck, now the local assistant district commissioner, returned to his old camp to act as one of the judges. Some of the inmates were sufficiently affluent to buy clothing and blankets at the camp store but new arrivals were 'invariably' poorly clad, although they were fit. Dr Boyd attributed the good health partly to the eviction of most of the blacks from the nearby location but he gave no indication of the fate of this unfortunate people.

Although the inmates remained fairly well, the camp was dogged for many months by typhoid fever. The difference from other camps was that, although people fell sick, they did not die. When Dr George Turner, chief medical officer of the Transvaal, visited the camp early in March 1901, he noted that, in this tiny camp of just over 650 people, at least 44 had typhoid. The polluted Vaal River was the probable source of infection and, as the Boers disliked the taste of boiled water, they tended to draw river water when they could. Eventually a good supply was found over the river in the ORC and extensive engineering works did much to reduce the disease. (In time substantial water engineering was undertaken in most of the camps – part of the unwritten story of the camps, which were often more sophisticated than the local towns in their sanitary provision.) Unfortunately in the rainy season, in summer, the Vaal River could not be forded and, by November 1901, as the river rose, the disease reappeared. It was never entirely eradicated although constant vigilance reduced the danger considerably.

By July 1901 Vereeniging camp had grown to just over 1,000 inmates and, with the new arrivals, came measles. Superintendent Tucker was clearly oblivious of the implications for, he reported proudly, enteric fever was finally dying out and the health of the camp was good. Dr Boyd, more aware than Tucker of the dangers of measles, took active steps to isolate the early victims of the disease who, he believed, had contracted the illness in the town. Isolation tents and a 'contact camp' were immediately established but, in spite of all his efforts, measles spread rapidly. Strikingly, however, unlike most camps, all the measles cases were immediately treated in hospital. This was not an easy task for the Vereeniging Boers had the usual aversion to the hospital, despite the fact that the visiting hours were generous. The measures ensured, however, that the epidemic was brief. Measles reappeared at the end of the year, brought by a family from Krugersdorp, but this outbreak was milder, for the disease seemed to gain in virulence as more children fell ill. Even so, the mortality rate was high in this little camp, although the actual number of deaths was small. The graphs below indicate the difference.

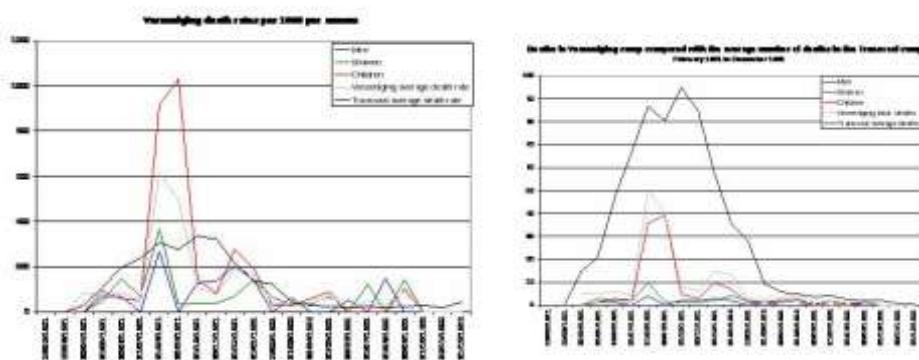
Despite the prevalence of typhoid and measles, in the era before antibiotics, Vereeniging could be described as 'healthy'. The camp was kept meticulously clean. Apart from the usual sanitary precautions, all the tents were struck once a fortnight and the sites thoroughly sterilised – a move which ensured that the camp ground did not become as polluted as many did. Nutrition was better than most camps, although scurvy made its appearance towards the end of 1901. Meat was usually in good supply and of a high quality. Not only were the authorities able to buy cattle from the passing convoys; in addition, the local butcher, Mr Bass, set up shop in the camp (and donated a stove for the hospital and an American organ for the school and church). Indeed, the military

complained that the meat was better than theirs, but assistant superintendent Bates explained that the camp staff got up at 5 in the morning to make sure that they got good meat. Fresh vegetables were also available from relatively early on. Swift action reduced the problem of scurvy; 4,000 lbs of vegetables were issued and a vegetable garden started. By February the inmates were also receiving two pounds of fruit a week.

One of the hazards of the highveld camps was lightning, during the summer storms, and a number of camp inmates were killed in this way. In November 1901 in Vereeniging camp a woman was struck and died, a child stunned and a tent burned. Unusually, the medical officer recommended that lightning conductors be put on all the tents. As the head office authorities struggled to get the high mortality of the camps under control, they appealed to all the medical officers to make suggestions. But Vereeniging had little to offer. There were, the MO noted, a few puny, ill-nourished children with the 'usual teething troubles' (possibly cancrum oris) but the only advice he could offer was to supply fresh milk or increase the quantity of condensed milk.

Despite the apparent smoothness with which Vereeniging camp ran, it was not without its difficulties. Inspector W.M. Brown noted that the medical officer, Dr Evans, who had replaced Boyd in January 1902, was unfit for duty, suffering from a 'self-inflicted' malady and he was unsuitable for his post. He was replaced by Dr Marshall, a mine doctor from the Vereeniging Estates Company, who worked part-time, never an ideal situation for the camps.

Not surprisingly, however, when the Ladies Committee visited the camp in October 1901, they were favourably impressed. 'This is one of the pleasantest and most cheerful of the camps we have visited', they wrote. Not only was it clean and orderly; it was the only one in which mortality from measles was 'nominal' (but see the graphs above). There was a spirit of good will amongst the people, apart from some hostility to the 'joiners'. The Ladies attributed this contentment to the quality of the staff. Captain Bentinck continued to take a kindly interest in Vereeniging long after he left the camp, visiting regularly and giving talks on current topics; the sanitary officer, Piet van der Westhuizen, was widely praised and the officials all worked well together. One example was the camp matron, Nurse Hannah, who lived and messed [ate] with the hospital matron, with whom she was on excellent terms. Unlike most camps, the 'probationers' she employed were married women with families, who worked well. 'She is very proud of her camp and she is evidently doing very good work. The people trust her and are much attached to her'.(Photo's War Museum)"

Tragedie

Vrouens en kinders het oral in kampe gesterf. Byna 'n hele generasie is uitgewis.

Aan die begin van 1902 moes 'n skamele 25,000 Boere veg teen 'n Britse oormag van 250,000 man. In die 45 konsentrasiekampe waar meer as 100,000 vroue en kinders saamgehok was, het siekte en dood verwoesting gesaai en het reeds meer as 26,000 gesterf. Massas vars grafte. Vrugteboorde is afgekap en saailande verbrand en deur onkruid oorgeneem. 30,000 plase is verwoes en meer as 3.5 miljoen skape is doodgemaak en in die veld agtergelaat vir die aasvoëls. Groot dele van die land is deur die Engelse leërs in 'n wildernis omskep en slegs swartgebrande murasies het van die boerewonings oorgebly. Hierdie omstandighede lei tot vredesonderhandelinge.

Onderhandelinge vir die sluiting van vrede tydens ABO.

Onderhandelinge vir die sluiting van vrede tydens ABO. Mei 1902 in Vereeniging

Sammy Marks , getroue vriend van Paul Kruger, tree op as bemiddelaar vir onderhandelinge vir vrede tussen Boer en Brit. Hy bied aan leiers 'n plek aan om saam te kom in Vereeniging , reg agter die mynhospitaal by die Central Mine Vereeniging (huidig Vereeniging Refractories). Britte het daar

‘n groot tent opgerig en op ‘n koue mistigeoggend 15 Mei 1902 kom afgevaardigers bymekaar vir samesprekinge. Voorsitterskap onder genl CF Beyers, ook teenwoordig Pres Steyn van OVS, Genl Botha, Smuts, Hertzog, De la Rey en De Wet.

33

Dertig afgevaardigdes vir die Vrystaat en 30 vir die Transvaal, verkies deur Boerekommandos met net een opdrag; om nie die republieke se onafhanklikheid prys te gee nie. Stoere, geharde boere-offisiere wat 3 jaar vir vryheid geveg het.

Lord Milner en Lord Kitchener verteenwoordig Britte met slegs een voorwaarde waaronder die Britte vrede sal sluit: die boere moet hulle onafhanklikheid prysgee.

‘n Gespanne atmosfeer heers.

Daar is eers verslag deur verteenwoordigers gelewer oor toestande in veld. ‘n Donker prentjie van kosnood vir almal agt verskroeide aarde beleid, ‘n tekort aan manne agt die wegvoering van gevange boere na ander lande (slegs 18,000 manne in veld oor, een derde van aanvangsgetalle), die lyding van vroue en kinders in kampe, gevange Britte wat net weer vrygelaat kan word (ongeveer 450,000 soldate aan Britse kant), tekort aan perde (slegs twee derdes van boere nog met perde), verswakte en uitgeputte perde, blokhuiskampe, ongenade en barbaarsheid van vyandige swartes wat deur Britte bewapen word en vroue en jongmeisies bedreig en burgers vermoor (Holkrans). Transvaal voel dit is onmoontlik om aan te gaan. OVS wil nie oorgee nie.

‘n Bitter en moeilike besluit moet geneem word om onafhanklikheid prys te gee, onderhorig te word aan Brittanje, wapens aan Britte te oorhandig en Afrikaans as amptelike taal en eie vlag te laat vaar. In stemmery stem 54 daarvoor en slegs 6 daarteen. Na die uitslag was die vergadering doodstil, verslaentheid en hartseer het geheers.

Onderhandelinge het onder streng bewaking en geheimhouding plaasgevind. ‘n Militêre kordon is om die kamp getrek sowel as om die dorp en niemand is toegelaat om die gebied sonder ‘n spesiale permit binne te gaan nie. Joernaliste het tot groot vermaak allerhande planne en vermomings gebruik om inligting te verkry maar dit was vrugtelos.

Koerantberig: Sunday Express 8.12.1935; The First shot – and the Last – of the Boer War, by a veteran whose home is history. By John Peacock.

City of secrecy

Dr. Leslie described the excitement that prevailed when the Dutch and English generals met to discuss the peace terms.

Vereeniging was all agog. People met at the street corners and discussed the concessions the English would make to the Dutch and what the state of the country would be after peace had been signed.

The arbitrators met on an open space of ground opposite what is now the Rand Water Board offices. The utmost secrecy was observed and no strangers were allowed into the town without a permit.

As was to be expected, various foreign correspondents of overseas newspapers were anxious to gather any news they could.

None of them, however, were allowed into the town.

34

"I remember Burleigh Bennett the famous war correspondent trying hard to obtain news of what was happening," said Dr. Leslie, "he was the most persistent of them all".

He was a great big fat man with a booming voice and he was well known to all the sentries. After trying to enter with all kinds of false permits and names he resorted to a last device.

"Bennett went down the line and hired a cart. He disguised himself as a Dutch woman and started to come back in Vereeniging with an ingenious story of a sick son in a concentration camp."

Bennett reached the outskirts of Vereeniging quite safely and every time a sentry started to question him, he would cry and wave his hands about and talk about his sick son.

This carried Bennett through until he was on the bridge leading into the town, when he was spotted by an officer who called out "That's old Burleigh Bennett." Bennett's ride to Vereeniging was at an end. He was thrown out for the last time.

Slegs een verslaggewer van die London Daily Mail het op vernuftige wyse daarin geslaag om daagliks verslag te kan lewer van vordering. Edgar Wallace het daagliks per trein van Johannesburg na Vereeniging gereis en dan heeldag in sy wa rustig gesit en koerantlees. Wallace het 'n ou vertroude vriend gehad wat diens gedoen het as wag by die markiestent. Die vriend het dan in sy aftyne na die draad naaste aan stasie gekom en dan sy neus afgevee met 3 verskillende kleure sakdoeke. Blou: onderhandelinge vorder goed. Rooi: twispunte. Wit: ooreenkoms tot vrede is bereik. So was Wallace in staat om 24 uur voor die amptelike aankondiging van vrede reeds die nuus die wêreld in te stuur.

Toe die afgevaardigdes per trein vertrek na Pretoria om die finale ooreenkoms te teken op 31 Mei 1902, is die nuus vanaf die trein uitgeskreeu aan die inwoners van die Vereeniging konsentrasiekamp.

31 Mei 1902 is die Vrede van Vereeniging in Melrose Huis in Pretoria onderteken.

35

Die Republieke het hul Vryheid verloor.

Boerrepubliekse verteenwoordigers word besoekende deur Lord Roberts by die vredesonderhandelinge in Bloemfontein

Die kamp van die Staatshoofde van die twee Boererepublieke gedurende die Fredessamesprekinge.

36

Die Vrede van Vereeniging

31 Mei 1902 is die Vrede van Vereeniging in Melrose Huis in Pretoria onderteken.

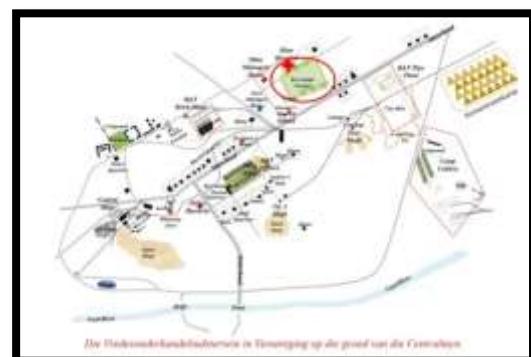
Die Republieke het hul Vryheid verloor

Terrein van Vedesonderhandelinge Huidig

Vedesonderhandelingsterrein by die Kruisbergplaas in Vereeniging

Die Vedesonderhandelingsterrein in Vereeniging op die grond van die Centraal

37

Die terugkeer

Kort na die Vredesluiting het Leslie se vrou en kinders teruggekeer na Vereeniging toe.

Die verslae manne en vroue moes terug keer na afgebrande plase toe. Die kampe is een na die ander gesluit. Honderde weduwees en weeskinders heenkome vind.

Afgebrande en geplunderde dorpe moet opgebou word. Harde werk lê voor.

Repatriasie van die konsentrasiekampe het dadelik begin en teen die einde van Julie 1902 het amper die helfte van die mense die kamp verlaat, alhoewel met die terugkeer van krygsgevangenes en bittereinders het die getalle weer toegeneem. Maar soos die tyd aangestap het, het die mense toenemend ongeduldig geraak oor die vertragings om terug te keer na hul huise.

Die plantseisoen het aangebreek en selfs die grondlose burgers het gehoop om grond van die regering te kry. Bywoners was besonder ongelukkig omdat hulle nie hul eie diere kon bekostig om of huis toe te neem of op die plase te gebruik nie. Hulle was verlig om te hoor dat die regering muile en ploeë beskikbaar sou maak op 'n leenbasis.

Teen Oktober 1902 was daar minder as 200 mense in die Vereenigingkamp oor en dit moes waarskynlik teen die einde van daardie maand gesluit het, want daar is geen verdere verslae vir November 1902 nie.

38

Tuin van herinnering Maccauvlei Vereeniging

Ter ere van 74 soldate van oor die wêreld wat in en om Vereeniging gesterf het tydens die ABO 1899 tot 1902.

Hulle was jong manne, meestal 18 jaar oud en hulle is begrawe op hulle sterfplek in 'n vreemde land vîr van hulle geliefdes af (Gesterf te Viljoensdrif, Engelbrecht Drif, Kliprivier, Maccauvlei, Meyerton en Vereeniging self).

In 1961 het die 1820 Setlaarsvereniging hulle oorblyfsels herbegrawe in 'n sentrale militêre begraafplaas by Maccauvlei. Hulle beendere is in klein kissies van 1 m lank begrawe langs die Maccauvlei Gholfbaan. 12 Maart 1961 het Harry Oppenheimer die Tuin van Herinnering geopen. Daar was 'n militêre parade en verteenwoordigers vanuit Brittanje, Kanada, Australië en New Zealand.

Gietysterkruise is geplaas en 'n gedenksteen opgerig met name van gesneuweldes. Sommiges is oorspronklike grafte en graftene van soldate wat reeds daar begrawe was.

Maccauvlei is 'n geskiedkundige terrein waar 'n Britse Basiskamp opgerig was en ook gevange boere aangehou is (POW). Ook naby waar boere die Britse Troepetrein in 'n lokval gelei het en waar die jong Winston Churchill (oorlogsjoernalis) ontsnap het. By die ingang van Maccauvlei Gholfbaan is oorblyfsels van die treinbrug wat deur die boere opgeblaas is nog sigbaar.

Die eerste fotos is hoe die Begraafplaas gelyk het voor vandale Januarie 2018 die grafte beskadig het en gestroop het. Die gietysterkruise gesteel.

Voor 2018

Vandale se spoor. Januarie 2018

39

McKeich is dood in aksie op ouderdom 47 en laat sy vrou Emily Harriet McKeith en 5 kinders agter.
Robert McKeich se graf. Tuin van herinnering Maccauvlei.

Interessante graf in die tuin van herinnering is die van Luitenant Robert McKeich van New Zealand.

Hy was die laaste offisier wat gesterf het in ABO. Hy het gesneuwel 4 Junie 1902, 4 dae na die Vredesluiting, vrede is gesluit 31 Mei 1902.

Robert McKeich: Gebore 5 September 1855 Victoria Australië. Oorlede 4 Junie 1902 ABO. Distrik Vereeniging.

McKeich was 'n Luitenant en deel van New Zealand Mounted Rifles, 2nd Brigade, 9th Contingent. Geveg aan Britse kant.

Sy beroep was slagter en sy woonplek Otago New Zealand.

McKeich het eers op 12 Maart 1902 vertrek uit New Zealand na Suid-Afrika en het nie veel aksie gehad voor die Vrede van Vereeniging gesluit is nie. Sy seun Walter het ook deelgeneem in ABO maar het ook eers na hom in SA aangekom.

Nou die interessante en tragiese deel:

Na die Vrede van Vereeniging het Lt McKeich en Lt H Raynes te perd gaan springbokke jag in Vereeniging omgewing. In die veld word hulle toe gekonfronteer deur 3 boere, 2 gewapen, wat duidelik nie geweet het dat die oorlog verby is nie. Hulle beveel Lt H Raynes om sy klere uit te trek. Hy het sy baadjie uitgetrek en toe die swaar rewolwer wat aan sy sy gehang het gegryp en een boer deur die kop geskiet en 'n ander een deur die bors. Hy het net 2 patronen gehad en het toe die 3de boer met die swaar rewolwer teen die kop tussen die oë gegooi en sy skedel vergruis.

Toe die 2 luitenante daarna hulle perde bestyg het die boer met die borswond gekruip tot by 'n geweer en McKeich doodgeskiet.

McKeich is oorspronklik begrawe in die Britse begraafplaas langs die Kliprivier (waar Vaal~~and~~ en Kliprivier bymekaar kom).

Hy is herbegrawe in Tuin van Herinnering Maccauvlei. Vermoedelik was sy graf een van die gietysterkruise wat deur vandale gesteel is.

Vredesmonument/Vryheidsmonument Vereeniging ryk aan simboliek

Op die plein voor Vereeniging Burgersentrum

1902: 'n Donker oomblik in die geskiedenis van die Boerevolk het aangebreek...

Ten einde die vernedering van die dapper bittereinders te simboliseer het dr. HF Verwoerd op 10 Oktober 1961 die onthulling van 'n Vredesmonument op Duncanville, Vereeniging waargeneem.

40

Die monument van blou graniet en vlekvrye staal gedenk die vredesberaad wat Mei 1902 tydens die ABO in Vereeniging plaasgevind het.

Die Gedenkteken bestaan uit 'n hoë voetstuk waarop 'n sterwende boerekryger lê wat met staal in die hart verwond is. Uit die wond in sy hart verrys 'n figuur van vlekvrye staal wat triomfantlik hemelwaarts omhoog strek. Slegs buitelyne van die figuur is gebruik om 'n gees van staal aan te dui. Dit is simbolies van die Afrikaner gemeenskap wat na die oorlog opnuut verrys het.

Voor op die voetstuk is 'n samestelling van 'n geweer, 'n leë bandolier en die hoed van 'n kryger, simbolies van die wapens wat 1902 neergelê is, opgehang om die idee van vrede te gee maar terselfdertyd vorm dit 'n krans van rou oor die verlies van boere se onafhanklikheid.

Aan weerskante van die voetstuk is die reliëf van beide die Republieke uitgebeitel.

Die enigste woorde op die Vredesmonument is:

GEWOND – MAAR ONOORWONNE

GEWOND versinnebeeld die verslaendheid van die Boerevolk nadat dit op 31 Mei 1902 die onafhanklikheid van die twee Republieke moes prysgee. Gewond dui op die diepe verslaentheid van die Afrikanervolk - maar nie oorwin nie dui daarop dat die volk weer sal opstaan. 'n Geestelike eenheid het onder die Afrikaner volk ontstaan

In MAAR ONOORWONNE lê opgesluit die onverstaanbare geloof en lewenskrag wat tot die weer opstaan en voorspoed van die Afrikanervolk gelei het.

Die idee van Dood en herry, Wanhoop en geloof, Saamgevat in die beeld.

Die beeld is gemaak deur Coert Steynberg. Opgerig in Vereeniging omdat die vredes samesprekinge daar plaasgevind het.

Aanvanklik opgerig in 'n park in Duncanville langs Ou Johannesburg weg, maar later verskuif na die Burgersentrum, toegesluit agter palisades. Ou inwoners van omgewing beweer die verskuiwing is gedoen omdat soveel selfmoorde plaasgevind het langs die beeld se voetstuk.

41

Bronne:

<http://www2.lib.uct.ac.za/mss/bccd/Histories/vereeniging>

(geskryf deur Doretta Kriel, Jan Havinga en Gerhard Gilfillan, Laerskool Drie Riviere, soos verskyn in Junior Historia, Mei 1970)

Die Boerevrou, 1899-1909 AWG Raath

Vereeniging History

Orledenes van die Vereeniging Konsentrasiekamp Rudie Rousseau

Sarel Feldtmann CD Vereeniging Geskiedenis en Facebook

Die Geskiedenis van Vereeniging PJJ Prinsloo

Bron: Family Tree. Auckland Museum

Images of war in Vereeniging T N Leslie's letters to Jane Edited by Tempelhof.